

TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂR DÜŞÜNCENİN RUHU: CEMİL MERİÇ

Hatice BIYIK* - *Mustafa ACAR***

Maziyi muhafaza, fakat ayıklayarak.

Yeniye kabul, ama seçerek.

ÖZET

Cemil Meriç, Türk ilim ve irfan dünyasının en abidevi şahsiyetlerinden biridir. Hayatını Türk irfanına adayan bu fikir işçisi dimağımızda silinmez izler bıraktı. Mehmet Akif'le Tefvik Fikret'i, Cevdet Paşa ile Namık Kemal'i barıştırma fikrini biz ondan öğrendik; aynı doğrultuda Necip Fazıl'ı Nazım Hikmet'le, Barış Manço'yu Cem Karaca'yla barıştırarak Bu Ülkenin önünü açabileceğimiz fikrine öyle vardık. Bu ülkede neden çaplı düşünce adamı yetişmediğinin ipuçlarını onda bulduk. Bir dönem devlet büyüklerimizin köprüleri attığı, bize de aynısını tavsiye ettiği Osmanlı ile yeniden köprüler kurma gereğini onun eserlerini okurken daha iyi idrak ettik. Meriç'in muhafazakâr işlevlerinden en öne çıkanı yerlilik endişesini sembolize edişidir. Bu

---

* Aksaray Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Öğrencisi.

** Prof. Dr., Aksaray Üniversitesi Rektörü, Kırıkkale Üniv. İktisat Bölümü Öğretim Üyesi.

yerlilik arayışı yerli olmayana reddetmekten ziyade yerli olanı keşfetmek arayışının göstergesidir. Bu çalışmada Türk düşünce hayatının önemli isimlerinden olan Cemil Meriç Türk Muhafazakârlığına etkisi açısından değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhafazakârlık, Cemil Meriç, Bu Ülke, Yerlilik

CEMİL MERİÇ

*M*uhafazakârlık, Latince “conservare” kelimesinden türetilen koruma ve muhafaza etme anlamına gelmektedir. Siyasi düşünce bakımından muhafazakârlık modern bir tavır ve hareket olsa da, tarihi süreç bakımından kökleri Aristo’ya kadar dayandığı iddia edilmektedir. “Conservator” kavramı, Ortaçağ toplumlarında yasaları ve belli grupları koruyan anlamında kullanılmıştır. Günümüz muhafazakâr siyasi düşüncenin temel referansı olarak kabul edilen Edmund Burke (1729-1794), muhafazakârlık (conservator) yerine, koruma (preservation) kavramını kullanmıştır. Böylece muhafazakârlık kavramının siyasi literatürde kullanımının yaklaşık iki yüzyılı aşkın bir süre önce başladığı söylenebilir (Akkaş, 2003: 242). Bir ‘siyasal ideoloji’, bir ‘düşünce geleneği’, bir ‘üslup’ ya da bir ‘mizaç’ olarak muhafazakârlıktan bahsettiğimizde, ilk atıf yapılan isim olarak karşımıza çıkan Burke felsefi alanda Aydınlanma Çağı’nın, siyasi alanda Fransız Devrimi’nin yarattığı dönüşümlere çok erken tepki gösteren bir düşünür olması sebebiyle önemlidir (Duman, 2004: 32). Beneton (2011: 15)’e göre, Burke’ün *Düşünceleri* muhafazakâr düşüncenin temel metnini oluşturmaktadır. Bu aynı zamanda muhafazakâr düşüncenin en belagatli ifadesidir ve şüphesiz en güçlüsüdür, ayrıca bu metin, özü bakımından muhafazakâr geleneğin en üstün referans metni olarak kalmıştır.

Bir düşünce stili ve bir tutum olarak muhafazakârlığın başlangıcı, insanlık tarihinin bilinebilir ilk dönemlerine kadar geriye götürülse de, siyasi bir doktrin ve bir ideoloji olarak muhafazakârlığın tarihi nispeten yakındır. Bu anlamıyla muhafazakârlık, Aydınlanma Çağı olarak adlandırılan 18. yüzyıldan ve onu izleyen büyük sosyal, siyasi ve iktisadi altüst oluşların eleştirisinden başlatılabilir. Bu altüst oluşlar arasında özel bir önem taşıyan Fransız Devrimi, Aydınlanma döneminde belirginleşen ve onu felsefi temellerine eleştiri getiren çok sayıda düşüncenin, iç tutarlılığı olan bir ideoloji oluşturacak biçimde bir araya getirilmesinin siyasi şartlarını sağlayan bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bu bağlamda

muhafazakârlık, Fransız Devrimi’ne duyulan tepkiyle, bu devrimin felsefi ve fikri temellerini hazırlamakla suçlanan Aydınlanma filozoflarının fikir ürünlerine yöneltilen eleştirilerin getirdiği bir düşünce geleneği ve bir ideoloji olarak ortaya çıkmıştır (Özipek, 2003: 66).

Muhafazakârlık kavramından ne anlamak gerektiğine ilişkin tartışmalar basit bir etimoloji sorununu aşan, kavramı çok farklı şekillerde şekillendiren yaklaşım açılarını barındırmaktadır. Muhafazakârlık bir siyasal doktrin ya da ideoloji mi yoksa çeşitli ideolojilere eklenenebilen bir tavır, tutum ya da eğilim midir? Bir başka deyişle, diğerlerinden ayrı kendine has özelliklere sahip bir dünya görüşü müdür, yoksa çok farklı dünya görüşlerinde açığa çıkabilen bir psikoloji, bir ruh hali midir? (Duman, 2004: 35). Muhafazakârlık evrensel bir fenomen midir, yani bireysel psikolojilere ya da kolektif tasarımlara indirgenebilir mi, yoksa tarihsel ve toplumsal göreliliklere bağımlı mıdır? Muhafazakârlıkla gelenekselcilik özdeş midir ya da farklı bir eşige mi işaret eder? (Çiğdem, 2003: 13). Muhafazakârlık hakkında bunlar gibi daha birçok soru sorulabilir. Muhafazakâr düşüncenin önemli isimlerinden biri olan Meriç’in “Bir Facianın Hikâyesi”¹ (1981: 29) eserinde dile getirdiği gibi “kelimeleri tarif etmeden girişilecek her tartışma kısır kalmağa mahkûm” dur. Muhafazakârlık kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için bu nedenle öncelikle bazı aydınların muhafazakârlık kavramına ilişkin tanımlarına bakmak daha doğru olacaktır.

Özipek (2011: 18) muhafazakârlığı, “Aydınlanma’ya, onun akıl anlayışına, bu aklın ürünü olan siyasi projelere ve bu siyasi projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan; rasyonalist siyaseti sınırlamayı ve toplumu bu tür devrimci dönüşüm proje(cil)lerinden korumayı amaçlayan yazar, düşünür ve siyasetçilerin eleştirilerinin biçimlendirdiği bir siyasi felsefe, bir düşünce geleneği ve zaman içinde onlardan türetilen bir siyasi ideoloji” olarak ifade etmektedir. Nitekim kendisi de muhafazakâr olan Nisbet de, muhafazakârlığı bir ideoloji olarak tanımlamaktadır. Zira ideolojinin, sosyal, ekonomik, ahlâkî ve kültürel ideallerin siyaset ve siyasî güç olarak en iyi şekilde referans edilmesi durumunda bir anlam kazanacağını ifade etmektedir (Akt: Safi, 2005: 13). Kısaca muhafazakarlık, Moeller van den Bruck’un tabiriyle “Muhafaza etmeye değer şeyler yaratmaktır” (Akt: Atay, 2003: 172).

---

¹ 1981 yılında yayımlanan “ Bir Facianın Hikâyesi” Cemil Meriç’in artık basılmayacak bir eseridir.

Muhafazakâr düşünce tarih içinde derinlemesine kök salmıştır. O, önce, bir geleneğin kopuşundan ve onu savunmak ya da yeniden düzeltmek için avlama ihtiyacından doğan, bir siyasal ve toplumsal tepki doktrinidir. Bu anlamda Karl Mannheim'in de belirttiği gibi *bilinçli hale gelmiş gelenekçilik*dir. Buradan da Beneton (2011: 115), muhafazakârlığın yalnızca Batı tarihine bağlı olmadığı, aynı zamanda bir bakıma farklı ulusal tarihlere bağımlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Genel olarak muhafazakârlığın, “çağdaş bir düşünme biçimi” olduğu söylenebilir. Çağdaştır, çünkü muhafazakârlık için muhafaza edilecek bir dünyanın varlığı ancak kendisini tehdit etmeye başlayan bir *modernizmin* varlığına bağlı olarak gerçekleşir. Muhafazakârlık, “Aydınlanmanın aşırılıklarına” karşıt olarak kendi düşüncesini oluşturur. Bu anlamda muhafazakârlık ancak modernizm kadar eski bir tarihe sahiptir. Bir düşünme biçimidir, çünkü daha önceden planlanmış, kesin kuralları ve alanları yoktur. Muhafazakârlık “gericilik” değildir. Aksine değişmeye ve gelişmeye açıktır. Fakat “değişimin, her ülkenin tarihsel, politik ve toplumsal bağlamı ile uyumlu olması” gerekmektedir (Yıldırım, 2003: 9-10).

Muhafazakârlık, Türkiye’de de sıkça konuşulan, övülen veya yerilen ama yeterince bilinmeyen bir düşünce geleneği ve bir siyasi ideolojidir (Özipek, 2011: 13). Çağdaş siyasî ideolojilerden biri olarak muhafazakârlık, Türkiye siyasetinde ağırlığını hissettirmekle birlikte bu akım ülkemizde yeterince tanınmamakta ve daha çok olumsuz bir anlamda kullanılmaktadır. Bu durumun asıl nedeni olarak, Tanzimat’tan bu yana yapılmak istenen radikal değişim projelerinin Türk aydınları arasında kuruluş yolu olarak kabul edilmesi ve toplumu yeniden kurmayı öngören egemen siyasî gelenek olduğu öne sürülmektedir (Safi, 2005: 1).

Tanıl Bora da bu duruma dikkat çekmektedir. Bora’ya göre muhafazakârlık, “Türkiye’de gündelik siyaset dilinde ve –doğrusu ondan pek de fazla ayrışamayan!- siyaset bilimi literatüründe, yüzeysel, ‘düz’ bir tanımla kullanılageldi. Bu kullanımlar çerçevesinde esasen, olumlu çağrışımlarıyla “dindarlık”, olumsuz çağrışımlarıyla da “gericilik” ten ibarettir! Oysa muhafazakarlık, modernleşme ve Aydınlanma sürecini anlamak için mutlaka hesaba katılması gereken bir kavram ve düşünce üslubu” dur (Akt: Özipek, 2011).

Türkiye’de muhafazakârlık konusunda bir anlam kargaşası bulunmaktadır. Genellikle muhafazakârlık kavramı gericilik ve tutuculuk olarak algılanmaktadır. Türk muhafazakârlığı denilince, Süleyman Seyfi

Öğün’ün tabiriyle, Peyami Safa’nın, *Türk İnkılabına Bakışlar* başlıklı eseri içeriğiyle gerçekten bir başyapıt olarak gösterilebilir (Akt: Dural, 2004:124). Türkiye’de onun dışında muhafazakâr düşünceyi etkileyen Sabri Ülgener, Yahya Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Nurettin Topçu gibi birçok kilit isim bulunmaktadır. Şüphesiz burada anılması gereken en önemli isimlerden biri de Cemil Meriç’tir. Zira bu ismin muhafazakâr düşünceyi etkileyen isimler arasında yer almaması düşünülemezdi. Meriç’in Türk modernleşmesini eleştirirken, 1923 sonrası dönemden itibaren geçmişle bir kopuşun başlatılması ve mazisinden vazgeçmiş bir milletin yaratılmaya çalışılması ile ilgili olması, Türk muhafazakârları ile onun aynı paydada yer aldığını gösterir (Akıncı, 2012: 27).

Cemil Meriç fikirleriyle, yazılarıyla bunları dile getirmesiyle, gözleri kapanıp gönül gözü açıldıktan sonra muhafazakârlık yolunda verdiği eserleriyle, düşünce dünyamızı en iyi temsil edebilecek bir fikir adamıdır.

Türk sosyologlarından Kadir Cangızbay (2003: 533), Meriç’i şöyle tanıtır:

“Diyalektiği bir metot olarak uygulayan ‘serazad’ bir düşünür; sonunda titreyip kendine/yuvaya dönmüş, hidayete ermiş, hak yolunu bulmuş eski bir Marksist; Batı’yı andığı ölçüde, ışığın ancak Doğu’dan gelebileceğinin farkına varmış eski bir Batıcı; Doğu ile Batı ve/veya ‘muhteşem bir mazi’ ile ‘muhteşem bir istikbal’i birbirine bağlamanın yılmaz misyoneri, Avrasya idealinin öncüsü veya Cemil Meriççiliğin babası; müzik, zevk ve anlayışından dil ve din konusundaki görüş ve tavırlarına kadar Türk-İslam Sentezinin ete kemiğe bürünmüş prototipi, son ve mükemmel Osmanlı veya bu temelde komple ve sistematik bir düşünür; postmodernizmin ilk yerli ve öncü temsilcisi; kendi kendisini yetiştirmiş (otodidakt) malumatrufuş bir lise/Fransızca hocası vb.” Kısaca Meriç, çok yönlü kişiliğe sahip bir düşünür olarak adlandırılabilir.

Muhafazakârlık kavramı ve Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin önemli isimlerinden biri olan Cemil Meriç hakkındaki bu girişten sonra izleyen bölümde Meriç’in hayatı ve eserlerine değinilmiştir. Son bölümde ise Meriç’in düşünsel gelişiminin önemli bir yönünü oluşturan muhafazakârlığın ana temaları üzerinde durularak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

HAYATI ve ESERLERİ

“Ben Dimetokalyım ve müftü ailesinden gelmeyim. Babam hakim; dini bir terbiyem var. Babam aynı zamanda hacıydı ve fakihli. Fransız mektebinde okudum. Batı’nın da sosyalist fikrine sarıldım. Esas Fransızca hocasıyım ve beş sene de sosyoloji okut-

tum. Yani edebiyatçıyım“ (Akt: Sağlık, 2010: 254) diye kendisini tanıtan Cemil Meriç 12 Aralık 1916 tarihinde Hatay'ın Reyhaniye (bugünkü Reyhanlı) ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Mahmut Niyazi Bey, annesi Zeynep Hanımdır. Cemil Meriç'in yedi yaşına kadar çocukluğu Antakya'da geçmiştir (Taş, 2001: 118). Dini bir aile ortamı içerisinde yetişen Meriç'in çocukluk yılları, onun kişiliğinin gelişiminde derin izler bırakmıştır.

Reyhaniye Rüştüyesi'nde ilköğrenimini tamamlayan Meriç, sonra Antakya'ya gitmiş ve Antakya Sultanisi'nde öğrenimine devam etmiştir (Taş, 2001: 119). Daha sonra İstanbul'a giderek Pertevniyal Lisesi'nde okumuştur. Tekrar Antakya'ya dönen Cemil Meriç bir süre öğretmenlik yapmıştır. Okuduğu okullarda iyi Fransızca öğrenmiş ve bunu ileriki yıllarda yaptığı tercümelemlerde başarılı bir şekilde kullanmıştır (Bağrıaçık, t.y.).

1942 yılında coğrafya öğretmeni Fevziye Mentешеoğlu ile evlenmiştir. Girdiği Yabancı Diller Yüksek Okulu'nu da aynı yıl bitirmiştir (Fidan, 2009: 8). Daha sonra Elazığ Lisesi Fransızca öğretmenliğine atanmıştır. Gerek eğitim süreci, gerekse meslek hayatı sırasında devrin önemli dergilerinde yazı ve tercümelemleri yayımlanmıştır. 1946 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fransızca okutmanı olmuştur (Sağlam, 2013: 141).

Son günlerini kızı Ümit Meriç'in (2009: 143-144) ağzından dinleyelim: *“Son günleri yaklaşmakta, Cemil Meriç kimsenin anlamadığı bazı sözler söylemektedir. Koridorda yankılanan bu sözcükler arasında, açık seçik anlaşılabilir kelimeler “Allah, Allah, Allah” ve “Muhammed sevgilim” dir. Cemil Meriç, Türk dilinin bu üslûpkârı, başka bir dünyanın dilini konuşmaktadır, sanki...12 Haziranı 13 Hazirana bağlayan gece, saat yarımına beş kala, otuz iki yıldır kör olan gözlerini, yeni bir dünyaya açmak üzere bu dünyaya kapatmıştır.”*

Uzun süredir gözlerinden rahatsızlık çekip yolun yarısı denebilecek bir yaşta gözlerini, kendi deyimiyle her şeyini kaybetme talihsizliğini yaşayan Meriç Türk irfanının yetiştirdiği eşine az rastlanır bir insan, gerçek bir mütefekkir ve ardında bıraktığı eserleriyle büyük bir yazardır. Cemil Meriç, “İlim Çin'de de olsa arayınız” tavsiyesine uyararak, Fransız düşüncesinden Hint felsefesine, Rus romanından İran şiirine kadar, elinde demir âsâ, ayağında çarık dolaşmış, sonunda yorgun ve memnun olarak kendi ülkesinin “irfan”ında karar kılmıştır. Ona göre çağdaş Türk aydını aslında bir “mağarada” yaşamaktadır. Hakikatin kendi mağarasının dışında olduğunu zannetmektedir. Bu yüzden irfanı “tebdil-i tâbiyyet”

etmiş, “Umran”dan vazgeçip “Uygarlığa” dâhil olmak istemiştir. Oysa “Işık Doğu’dan Gelir.” “Bu Ülke” nin maddeci “Kültürden” mana dolu “İrfana” dönmesi gerekmektedir. (Meriç, 2009: 8).

Başlıca işinin düşünmek ve düşündüklerini cemiyete sunmak olduğunu söyleyen Meriç yazdığı her kitapla düşünce dünyamıza yeni ufuklar açmıştır.

1960’a kadar onun fikir coğrafyasında Asya yoktu, sadece Avrupa vardı. Hint’in keşfi ona Asya’nın da kapısını açar. Ona göre “*Hint, bütün inançlara söz hakkı tanır.*” Çağdaş Avrupa, en aydınlık taraflarıyla Hint’in devamıdır. O, bu sayede şunu da fark etmiştir. Asya, Avrupalılaştırken Avrupa Asyalaşılıyor. Bu tespitten sonra o, çağdaşlarına şöyle haykırır: “*Batıyla Doğu, insan beyninin iki yarım küresidir.*” Cemil Meriç, Hint ile ilgili kitabını yazarken taşıdığı tek amaç, Asya’nın büyüklüğünü haykırmaktı (Bolay, 2010: 120).

En çok önem verdiği kavramlardan birisi olan “Hint” için “*Bir Dünyanın Eşiğinde*” adıyla başlı başına bir kitap yazmıştır (Sağlık, 2010: 280). Meriç’e göre bu dünyanın eşiğinde olan, Batı, bizler hepimiz, bütün insanlık... Çünkü Hint düşüncesi tek yönlü bir medeniyetin içinde kalmış, insanlığa farklı bir bakış kazandıracak kültürlerin başındadır (Aydın, 2010: 320). Hint’in kumaşı rengârenk olup Hint bir felsefenin, mistik bir dünyanın başlangıcı, düşüncenin gökkuşağıdır. Çok eski medeniyetlerden birisi, zengin düşünceler havzasıdır Hint (Erol, 2010: 154). Meriç Hint’in önemini, onu tanımamız gerektiğini şöyle ifade etmiştir: “*Hint’i tanımak zorundayız, çünkü İslami tefekkürün sertâc-ı ibtihâcı tasavvuf o ülkeden fıskırdı. Cetlerimiz İslam’ı tanımadan önce Budisttiler. Hint’i tanımak zorundayız. Asya düşüncesinin dayandığı temel, Hint düşüncesidir. İnsanlığın irfan ve idrakine istikamet eden iki yaratıcı millet var: Hint ve Yunan. Biz bu iki ülkenin merkezindeyiz. Akdeniz Doğu ile Batı’nın zıfaf yatağı*” (Meriç, 2011c: 150).

Dünya edebiyat tarihinden, dünya düşünce tarihine geçer Meriç. Bu dalda da örnek bir çalışma sunar çağdaşlarına: “*Saint-Simon: İlk Sosyolog, İlk Sosyalist.*” Ona göre çağdaş düşüncenin kaynağı sosyalizmdir, sosyalizm kaynağından karşımıza çıkan en önemli isimlerden biriye Saint Simon (Meriç, 2008: 12).

“*Sosyalizm bir bütündür, gelişen, dal budak salan, geçmişin başarılarından ve başarısızlıklarından faydalanan bir bütün. O bütün içinde Saint-Simon’un ve Saint Simonculuğun çok önemli bir yeri var*” (Meriç, 2011a: 45) diyen

Cemil Meriç'in bu eseri 1967'de yayımlanmıştır. 1974 sonrasında basılmaya başlanan diğer çalışmalarına nispetle ilk dönem eseri sayılabilecek olan bu çalışma, Meriç'in düşünce dünyasında hayatının sonuna kadar devam edecek olan belirli temaların ilk kez verildiği önemli bir eserdir (Duman, 2008: 291).

Cemil Meriç bu önemli iki eseriyle ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmiştir: *"Hint meçhule açılan kapıydı, meçhule, yani insana. Dört yıl Ganj kıyılarında vecdle dolaştım, sağ dediler... Saint Simon'la uğraştım iki yıl: Çağımız onunla başlıyordu, sol dediler... Her iki kitap da peşin hükümlerin rahatını kaçırdı, ne solun hoşuna gittiler, ne sağın. Anladım ki, bu iki kelime, aynı anlayışsızlığın, aynı kinlerin, aynı cehaletin ifadesidir; düşünce şüpheyle başlar. Düşünce tezatlarıyla bütündür. Zıt fikirlere kulaklarımızı tıkamak, kendimizi hatâyaya mahkûm etmek değil midir?"* (Akt: Beyazyüz, Göka, 2008: 141).

Daha sonra Cemil Meriç kendi sesini bulmasıyla artık Osmanlı sularında demir atmış gibi, art arda iki önemli eseri yayınlanır: *"Bu Ülke"* ve *"Umrandan Uygarlığa"* (Emre, 2010: 31). Eleştirel bir dille geliştirdiği Batı-Osmanlı karşıtlığı üzerinde, Osmanlıyı yerli olanı savundu, Batıya ise hayran. Bu noktada muhafazakârlıkla sosyalist, daha genel olarak sol çizgi arasında yatay çizgiler çekerek, aynı anda pek çok paralellikler gösterdi. Yerli olanı ihya etmek, batılılaşma adına gelenekte açılan yaralara işaret edip muhafazakâr sağın ruhunu okşayarak ilgililerine hitap etti (Emre, 2010: 32).

"İzm'ler idrakimize giydirilen deli gömleklere. İtibarları menşe'lerinden geliyor. Hepsi de Avrupalı" (Meriç, 2012b: 92). Cemil Meriç denilince hafızalardan silinmeyen bu sözünün yer aldığı akıllara gelen ilk kitap *Bu Ülke* bir nevi haykırış, bir çözümleme ama aynı zamanda sıkıntıları içinde barındıran önemli bir eserdir. Ülkesinin ve çağının sesi olarak tecrübelerini güzel bir üslupla kaleme alıp hem gününe, hem de kendinden sonrasına seslenen Meriç, bu eserinde ülkesinin birçok sorununu gözler önüne sererek, kendince makul öneriler sunmaya çalışmıştır (Öz, 2010: 349). *Bu Ülke*, bütün tarihi, coğrafyası, geçmişi, geleceği, kültürü ve insanıyla bu memleketi ifade etmektedir (Aydoğdu, 2008: 265). Hakkındaki milliyetçi-muhafazakâr yorumlar çerçevesinde *Bu Ülke'nin* özeti, "kendi kültürlerinden kopup Batı'ya sığınan Tanzimat ve Cumhuriyet devri aydınları"na, "'batı çıkmazı' içinde kaybolmuş zavallılar kafesi"ne bir küfürden ibarettir; Batılılaşmanın düşünsel serüveninin, Meriç'in ana izliğini oluşturan trajik boyutunun farkında bile olunmaz (Akt: Bora, 2003: 518).

En fazla ilgi gören kitaplarından “Bu Ülke”nin sadece adının, kendi başına büyük bir heyecanı naklettiğini söyleyebiliriz. Meriç, Yahya Kemal’in deyişiyle “kendimizin, kendiliklerimizin” keşfini ilham etmiştir (Akt: Bora, 2003: 519).

Onun Osmanlıyı sahiplenerek savunan konumunun bir yansıması olarak görebileceğimiz *Umrandan Uygarlığa* adlı eserinde Cemil Meriç, uygarlık, umran, medeniyet, kültür, Batı ve çağdaşlaşma gibi toplumsal çıkmazlar ve bu değerler üzerinde durmuştur (Öz, 2010: 351).

O, *Umrandan Uygarlığa* giden yolun isyankâr bir yolcusu olarak, okuyucularının düşünsel ufkunu ve dünyaya bakışını değiştirmeye çalışmış, kültür mağarasında yaşayanlara bir ışık, aydınlık getirmek istemiştir; çok sesliliği savunmuş, dogmalara savaş açıp, sorunları derinlemesine incelemiştir (Tosun, 2010: 169).

1978 yılında yayımlanan “*Mağaradakiler*” adlı eserinde Meriç kitabın arka kapağında eserini şu şekilde sunmuştur: “*İnsanlık, aynı sefil putlara tapan bir şaşkınlar kfilesi. Hakikatte mağaranın içi de, dışı da bir. Yüz elli yıldır bir gölgeler âleminde yaşıyoruz. Kitap, kendi insanından kopan aydının trajedisidir. Amacı, yeraltı mağarasına bir parça aydınlık getirmek...*” Dört yıllık bir suskunluğun ardından gelen bu eseriyle hem kültür mesahasını genişletmiş, hem de eleştiri oklarını Niyazi Berkes, Erol Güngör, Yaşar Kemal, Hilmi Ziya Ülken, Muharrem Ergin gibi yakın dönemin aydınlarına yöneltmiştir (Armağan, 2008: 42). Cemil Meriç’in bu eserinde, okurlarını cezbeden en güçlü temanın, Türkiye’deki aydın zümresinin yabancılaşmışlığının tasviri olduğu söylenebilir (Bora, 2003: 445). Meriç amacını bu eserinde en güzel şu sözlerle dile getirmiştir: “*Bir çağın vicdanı olmak isterdim, bir çağın, daha doğrusu bir ülkenin, idrakimize vurulan zincirleri kırmak, yalanları yok etmek, Türk insanını Türk insanından ayıran bütün duvarları yıkmak isterdim. Muhteşem bir maziyi, daha muhteşem bir istikbale bağlayacak bir köprü olmak isterdim, kelimededen, sevgiden bir köprü*” (Meriç, 2012c: 284).

1980 yılında en hacimli olmasına rağmen 12 Eylül’ün gölgesinde kaldığı için en talihsiz eserlerinden olan *Kırk Ambar* ile okuyucunun karşısına çıkan Meriç’in ilgi alanının sınırlarını İspanyol romanı tarihinden Rus fikir hareketlerine, liberalizm eleştirisinden Ali Şeriatî ve İran Devrimi’ne kadar genişlettiği görülmüştür (Armağan, 2008: 42).

Türkiye’nin modernleşme durumunu “*fezâhat, inkisar, ihtilâç*” gibi yozlaşma ve çöküntü ifadeleriyle anlattığı, Osmanlı’nın 19. yüzyılını ve

ona damgasını vuran Batılılaşma sürecini ele aldığı hacimce küçük kitabı *Bir Facianın Hikâyesi*'nde Meriç şöyle der: “*Teceddüt illetinden doğan bir buhran. Bin yıllık bir medeniyet parça parça yıkılır, toplum hayatına yön veren inançlar yok edilirken, şuursuz bir intelijensiya sevinç çılgınlıkları atıyordu.*” Bu doğrudan doğruya muhafazakâr düşünüşün toprağıdır ve Meriç'in sistimli olarak bununla mücadele etmesi, onun eserini bu toprağı düşürür (Akt: Bora, 2003: 519-520).

Cemil Meriç, 1984 yılında yayımladığı *Işık Doğudan Gelir* adlı eserinde Doğu ve Batı medeniyetinin defter-i âmâlini karşılaştırarak, İslâm medeniyetinin kaynaklarını teşkil eden kâmus ve ansiklopedi türünden eserleri, Yunan felsefesiyle, İslâmiyet'i uzlaştırmak isteyen filozofları, akla, hür düşünceye önem vermiş olan onuncu yüzyılda yazılmış olan İhvan-ı Safâ risalelerini tanıtmaktadır. Ayrıca medeniyetin kutup yıldızı kaynaklarından kabul ettiği Tevrat ve İncilleri de inceleyip, Kitâb-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim üçgeninde medeniyetlerin menşei ve tarihini değerlendirerek, İslâm'ın sağlam kaynaklarını vurgulamıştır (Özdemir, 2003).

Meriç'in hayatının dönüm noktası olan, 1986 yılında yayımlanan “*Kültürden İrfana*” Cemil Meriç'in hayattayken yayımlanan son eseridir. Bu eseriyle “kültür”den, daha derin, manevi unsurlarla örülü bir âlem olarak “irfan”a geçmek istiyordu. Bu eseri bir anlamda bu amaç için oluşturulmuştu. Söz konusu eseriyle ilgili olarak şu sözleri dile getirmiştir: “*Ben de belli bir çağın insanı olarak kültürün hizmetinde idim şimdiye kadar.(...) Eserlerimin 'kültür' cildi aşağı yukarı tamamlandı. Bundan sonra 'irfan' cildi başlayacak.*” Fakat maalesef bu satırları yazdıktan bir yıl sonra vefat etmiş, eserlerinin irfan cildine geçememiştir. Yine de bu eseriyle, irfan cildine güzel bir giriş yapmıştır (Akt: Fedayi, 2008: 273).

Cemil Meriç *Jurnal*'ini 1955 yılında yazmaya başlamış, 1983 yılında da tamamlamıştır. Celal Nuri'den Nazım Hikmet'e, Attila İlhan'dan Adalet Ağaoğlu'na, Marx'tan Ahmet Mithat Efendi'ye, kadim Hint bilgeliğinden Batı edebiyatına, Said Nursi'den Peyami Safa'ya, Tarık Buğra'ya kadar müthiş bir ilgi alanı, büyük bir dikkat, zihinsel bir çaba içinde çalışan Cemil Meriç'in kişiye özel sözlüğü, anekdot tomarı olarak okunabilecek bir eseridir (Emre, 2010: 242). Burada erdemleri zaaflarıyla, hayalleri sevgileriyle, dostlukları düşmanlıklarıyla yani her yönüyle Cemil Meriç'i buluyoruz karşımızda (Yardım, 2008: 119).

1993 yılında yayımlanan *Sosyoloji Notları ve Konferansları* adlı eseri Cemil Meriç’in 1965’den 1969’a kadar İstanbul Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğrencileri ile yaptığı derslerle, 1974’de emekliye ayrıldıktan sonraki dönemde verdiği birkaç konferans metninden ve bazı sohbet notlarından oluşmaktadır (Meriç, 2010: 11).

Son olarak, Cemil Meriç’in olgunluk dönemi eserlerinin ortaya çıkmasında büyük emeği geçen kızı Prof. Dr. Ümit Meriç Yazan’ın, babasının çalışmalarıyla ilgili şu satırları, bu eserlerden genç kuşakların aldığı ve alabileceklerini âdeta bir çırpıda özetler gibidir: “*Bir Dünyanın Eşiğinde*, bize nice yeni eşikler aştırmıştı o. *Bu Ülke* yönsüz bakışlarımıza bizden bir hedef çizmiş; *Mağaradakiler* ile hapsoldüğümüz ‘Mağara’ya taze ışıklar düşmüş, *Kırk Ambar*’la düşüncenin uzak enlemlerine ulaşmıştık. Ve nihayet, *Işık Doğudan Gelir* uyarması ile kendimizi bir daha ve bütün aydınlığı ile tanınmanın vecdine de erişmiştik. Cemil Meriç *Kültürden İrfana* uzanan çok sesli, çok titreşimli ve çok renkli bir kültür yumağı idi” (Meriç, 2009: 149).

Cemil Meriç ve Muhafazakârlık

Oakeshott’un deyimiyile “*Muhafazakâr olmak, belli biçimlerde düşünme ve davranma eğiliminde olmaktır; belli tür davranışları ve beşeri durumların şartlarını diğerlerine tercih etmektir; belli tür seçimleri yapmaya eğilim göstermektir*” (Akt: Akıncı, 2012: 51).

Muhafazakâr bir duruş sergileyen Cemil Meriç’in de muhafazakârlığa katkılarının daha net anlaşılabilmesi için muhafazakârlığı temaları ile açıklamak gerekmektedir. Bu temalar farklı yazarlarca değişik biçimlerde değerlendirilmiştir. Örneğin, Özipek (2011: 23)’e göre “akıl, toplum ve siyaset” boyutları, muhafazakâr ideolojinin üç ana temasını veya omurgasını oluşturmaktadır. Bora muhafazakâr düşüncenin ana öğelerini “din, devlet ve otorite” olarak belirlerken, Erdoğan ise “akıl, toplum ve gelenek” olarak belirlemiştir (Akt: Akıncı, 2012: 65). Bu çalışmada Cemil Meriç’in muhafazakâr düşünceye katkıları bağlamında birey, aile, devlet, din, ekonomi ve değişim başlıkları üzerinde durulacaktır.

Muhafazakâr düşünceyi anlayabilmemiz için öncelikle üzerinde durulması gereken olgu, söz konusu düşüncenin birey olarak insanı nasıl ele aldığıdır. Muhafazakâr düşünce bireyi, “sınırlı bir varlık” olarak ele almaktadır (Akıncı, 2012: 66). Muhafazakârlara göre toplum, geçmişten

gelip geleceğe uzanacak olan, kendisine hiçbir şekilde müdahale edilmemesi gereken organik ve canlı bir yapıdır. Bu organik anlayışta toplumsal gruplar bilinçli veya iradi bir sözleşmeden doğmazlar, bunun aksine doğal bir şekilde, zorunluluktan doğarlar. Toplum, bireyden önce vardır ve birey üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir (Akt: Akıncı, 2012: 77-78). Toplumunu 'yaşayan bir organizma' olarak gören muhafazakârlık, onu oluşturan her parçanın birbiriyle uyum içinde olması gerektiğini vurgular. Onlara göre toplum; yaşayan, nefes alan ve büyüyen bir bedendir adeta. Bu bedenin en önemli bölümleri ise, başta aile olmak üzere, bireyle devlet arasındaki ara kurumlardır. Muhafazakârlar, bireyi yalnız ve savunmasız bırakmamak için aile, din, ahlâk ve geleneksel yapıların önemli ve korunmaya değer olduğuna inanırlar (Yılmaz, 2004: 144-145). Kendi kendini hiçbir şeye "göre" tanımlamamak ve hiçbir şeyin de "gibi"si olmamak: Cemil Meriç'in kendi kendisine verdiği bu kesin emirler doğrudan doğruya ahlâki alana ilişkindir. Ahlâki alan ise akıl ve irade sahibi varlıkların, yani özne bireylerin varlığını öngörmektedir (Cangızbay, 2003: 535).

Muhafazakâr düşüncede toplumun temel kurumlarından ilki ailedir. Muhafazakâr düşüncenin önde gelen isimlerden biri olan Bonald'a göre, toplumun molekülü birey değil, ailedir. Onun aile üzerindeki düşünceleri, ailenin toplumsal düzendeki zorunlu yapısal özerkliğiyle ilgilidir. Muhafazakârlıkta aile hem toplumun temel birimi, hem de ahlâkın koruyucusu olarak yer almaktadır. Çünkü aile toplumu bir arada tutan bağların bir kısmını yaratır. Aynı zamanda aile toplum içinde dayanışmayı sağlar. Aile, insanlarda toplumlarına mensubiyet ve aidiyet duygularını da güçlendirir. Aile, insanların mutlu olabileceği en önemli yerlerdendir (Akt: Safi, 2005: 51).

Muhafazakâr düşüncede otorite, herkesin "nerede durduğu"nu bilme ihtiyacının gerektirdiği rehberlik, destek ve güvenlik duygusu açısından önemli bir ilkedir. Bunun anlamı, muhafazakârlığın otorite anlayışının temel özelliğinin, siyasal otoriteyi aşan ve bireye davranışlarında itaat etmesi gerekli gören dini veya dini olmayan üstün bir buyurma gücünün belirleyiciliğini öngörmesidir (Akt: Özipek, 2011: 128). Meriç otorite kavramının önemini şöyle vurgulamıştır: "Otoriteyi yıkmak anarşiye yol açmaktır, hürriyeti kaldırmak, toplumu bir veya birkaç kişinin sömürüsüne terk etmektir" (Meriç, 2012c: 264).

Doğu-Batı karşılaştırması bağlamında zoraki Batılılaştırma gayretlerine dikkat çeken Özdemir (2003), Cemil Meriç’in konumunu şu şekilde tahlil eder: “Doğu, tarih boyunca bütün dinlerin ve medeniyetlerin beşiği olmuştur; ancak son iki asırdır menfaat ve sefahati medeniyet sananlarca Batı, medeniyetin merkezi olarak insanlığa takdim edilmektedir. Çağdaşlaşma adına bu yeni medeniyetin gönüllü misyonerliğini yapan sözde aydınlarımız, medenî olabilmek, kalkınabilmek için Batılılaşmak gerektiğini iddia etmişlerdir. Batılılaşabilmek için de kurumları, kanunları değiştirmek yetmez, insanı, aile yapısını, hatta dini de değiştirmek, yani, Batı’nın bütün değerlerini özümsemek gereklidir diyerek, toplum mühendisliği yapmışlardır ve halen yapmaktadırlar. Bunlara karşın önce yönünü Batı’ya çevirmiş, çok iyi bir araştırmadan sonra hakikatin Doğu’da, İslâm’da olduğunu anlamış, sözde değil özde aydınlarımız da vardır. Bunlardan birisi de Cemil Meriç’tir.”

Meriç’in milliyetçi muhafazakârlığın evrensel tabusu olan “ithal fikriyata” olan tepkisinin özgünlüğü, şu sözleriyle özetlenebilir: “*Hakikatta hiçbir düşünce düşman değildir, her düşünce kanımıza karıştırılmak, millileştirilmek şartıyla doğrudur*” (Akt: Bora, 2003: 445-446).

Cemil Meriç’in fikirlerindeki derinliği daha iyi kavrayabilmek için öncelikle bazı kavramlara yüklediği anlamları belirtmek gerekir. İlk olarak *kültür* ve *irfan* kavramlarına yüklediği anlamlara bakalım (Bolay, 2010: 121). Uygarlık ya da medeniyetin yerine *umran* kelimesini tercih eden Meriç, kültür kelimesinin de bu kavram içinde mündemiç olduğunu söylemekle birlikte “irfan” kelimesinin de kullanılmasını ister (Catanan, 2010: 53).

“İrfan, düşüncenin bütün kutuplarını kucaklayan bir kelime. Tecessüsü madde dünyasına çivilemeyen, zekâyı zirvelere kanatlandıran, beşeriye ilahi ile kutsileştiren, uzun ve çileli bir nefis terbiyesi. İslam, insanı parçalamaz. İrfan, kemale açılan kapı, amelle taçlanan ilim. Batı’nın ‘kültür’ünde bu zenginlik, bu ihtişam, bu hayata istikamet veriş yok. İrfan bir mevhibedir. Cehdle gelişen bir mevhibe. Kültür, katı, fakir ve tek buutlu [boyutlu] bir lafız. İrfan, beşeri beşer yapan vasıfların bütünüdür. Kültür, homo ekonomikus’un kanlı fetihlerini gizlemeye yarayan bir şal. İrfan, dini ve dünyevi diye ikiye ayrılmaz. Yani her bütün gibi tecezzi [bölünme, cüzlere ayrılma] kabul etmez” (Meriç, 2012b: 175).

“Umranla asabiyet, yeni ilmin iki anahtarı. Umran geniş manasıyla medeniyet, yani bir kavmin yaptıklarının ve yarattıklarının bütünü, içtimai ve dini düzen, âdetler ve inançlar” (Meriç, 2011b: 147).

Meriç, eserlerinde “uygarlık” yerine “umran”ı ve “kültür” yerine “irfan”ı önererek yaptığı ayrımlarla Batı dünyasının ürünü olan kültür ve uygarlık kavramlarının statikliğine bağlı olarak, Avrupa merkezci yaklaşımı deşifre etmektedir. Bir başka deyişle, batılılaşmayı eleştirirken aslında Batı’nın kendisini eleştirmektedir (Akt: Akıncı, 2012: 27).

Meriç, Doğu’yu da, Batı’yı da tanımakta; fakat onun ayakları kendi toprağına basmaktadır. Mevlâna’nın dile getirdiğı aydın insan tipini yakalamıştır. Bir ayağı kendi topraklarında, diğeri ayağıyla dünyayı dolaşmaktadır (Canatan, 2010: 44).

Cemil Meriç hem Batı hem de Doğu medeniyetleri ve kültürleri üzerinde ısrarla durmaktadır. Ona göre insan zihninin yarısı Doğu, yarısı Batı’dır. Üstelik “Işık Doğudan Gelir” (1984) ilkesi gereğince Doğu, asırlarca Batı’yı beslemiş ve şekillendirmiştir. Dolayısıyla bu iki dünyadan birini anlamak, kaçınılmaz bir şekilde diğeri de anlamayı gerektirmektedir (Canatan, 2010: 44). Meriç, Doğu’yu özellikle İslam uygarlığını ve Türk kültürünü hem aklında, hem ruhunda yaşamayı başarabilen nadir düşünürlerdendir (Halman, 2010: 424).

Muhafazakâr düşünceye göre toplumun omurgalarından en önemlisini din oluşturmaktadır. Dinden soyutlanmış bir toplum, muhafazakârlara göre ruhandan ve canından olmuş bir organizmaya benzer. Onların dini önemsemesinin nedeni, dini toplumu bir arada tutan bir çimento olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır (Akt: Akıncı, 2012: 78). Muhafazakârlar, dinin bireysel ve toplumsal bakımdan önemine sürekli vurgu yaparlar. Onlar dini sadece bireysel bir inanç olarak değil, aynı zamanda toplumsal işlevleri olan bir kurum olarak da önemli bulurlar (Safi, 2005: 54).

Batı’nın üstünlüğü ilmi zihniyetinden ve tecrübi metodundan ileri gelmektedir. Aynı zihniyet ve metotla kendimizi incelersek, ahlaki, siyasi ve içtimai inançlarımızın tamamının dinimizden geldiğini görürüz (Mert, 2010: 37).

Dinin muhafazakâr düşünce içerisinde büyük bir öneme sahip olduğu göz önüne alındığında, Cemil Meriç’te dinin etkilerinin belirginleşmesi Hint mistisizmi ile tanışmasından sonra başlar. Daha sonra bu mistik ilgi onun

dünya görüşünü Batı’yı reddetme ve Doğu’ya sahip çıkma tarzında etkilemiştir. Bu etkilenme sonucunda hayatını incelediğimizde genel olarak din kavramının ve özel olarak İslamiyet’in, onun Marksizm ile başlayan düşünce çizgisinde hayatının son dönemlerinde bir inanç ve dünya görüşü olarak belirginleştiği görülmektedir (Akça, 1995: 1).

Meriç (2012b: 176) dini şöyle tanımlar: *“Din asırlardan beri yaşayan ve nesilleri huzura kavuşturan, tecrübeden geçmiş bir inançlar manzumesi; sıcak, dost, köklü...”*

“Bu ülkenin bütün ırklarını tek ırk, tek kalp, tek insan haline getiren İslamiyet olmuş. Biyolojik değil, moral bir vahdet. Yani vahdetlerin en büyüğü, en mukaddesi. Aynı şeylere inanmak. Aynı şeyleri sevmek, aynı şeyler için ölmek ve yaşamak. Lazı, Kürdü, Arnavudu düğüne koşar gibi ölme koşturan bir inanç bu. Altı yüzyıl aynı potada erimek ve kainata meydan okumak, zaferden zaferine koşmak, beraber ağlayıp, beraber gülmek. Sonra çözülüş, çürüyüş ve kokuş. Ve bir mezarlık haline gelen memleket. [...] İnsan, inançlarını kaybedince çomarlaşıyor. Dinsizlik irticaların en affedilmezi. En yiğit orduyu en miskin sürü haline getiren veba” (Meriç, 2012a: 157-158).

Bu bağlamda Doğu dünyasının büyük düşünürlerinden biri olan, onun benzetmesiyle *“kendi semasında tek yıldız”* İbn Haldun’un Cemil Meriç’in dünyasında önemli bir yeri vardır. Umrandan Uygarlığa’da İbn Haldun ve Mukaddime adlı eseri için yaptığı tasvirler muhteşemdir: *“İbn Haldun, hem medeniyet tarihinin hem de sosyolojinin kurucusu. İçtimai ilimlerin dayandığı temel prensiplerden birçoğunu ilk defa olarak ifade eder ve uygular” (Meriç, 2011b: 149). “İbn Haldun, Ortaçağın karanlık gecesinde muhteşem ve münzevi bir yıldız; ne öncüsü var, ne devamcısı, Mukaddime, çağları aydınlatan bir fecir, girdapları, mağaraları, zirveleriyle” (Meriç, 2011b: 140).*

Mustafa Armağan (2010: 34) Meriç’i şöyle tasvir etmiştir:

“O Paris’in rüyalarını süslediği bir Doğulu, Hind’i “keşfe çıkacak” kadar da Batılıydı. Evrensel bir dünya edebiyatı şeması çıkartmaya azmeden bir Batılı, İbn Haldun’un eteklerine sarılacak kadar kendi semasındaki yıldızlara tutkun bir Doğuluydu. 1930’ların ve 1940’ların “çoraklaşmış ülke”sinden zengin yemişlerle dolu bir irfan sofrası çıkartmayı deneyen engin tecessüsün sahibiydi”

İslam medeniyetine gelince, İslam medeniyeti yekpare bir bütün Cemil Meriç’e göre... Bu medeniyetin dayandığı mukaddes kitaplar,

milyonlarca insanın yoluna ışık serpmiş ve serpmektedir. İslam'ın "mu-hit'ül maarif'i, Kur'an-ı Kerim ile Hadis-i Şeriflerdir" (Meriç, 2012d: 11).

Modernizm, doğal ve toplumsal süreçlerin, sonsuz bir değişim içinde olup, insanın bunlara ilişkin bilgisinin değiştirme çabası derinleş-tikçe gelişeceği, düşünüş, değer ve ilişki normlarının da bu gelişmeye paralel olarak sürekli yeniden yapılanacağına dayalı bir yaklaşımdır. Muhafazakârlık ise, bunun aksine, doğal ve toplumsalın nihayet keşfe-dilmiş gerçekliklere dayandığı inancından hareketle, toplumsalın o ha-kikate karşılık gelen değişmez ideal düşünüş, değer ve ilişki normlarına uydurulması gerektiğini öne süren yaklaşımdan türemiştir (Laçiner, 2003: 662). Aslında muhafazakârlık, değişimi tamamen reddetmez. Hatta değişimin gelenek adına tamamen reddedilmesini savunanları düzene tehdit olarak algılayabilir. Bu anlamda, geleceğe dönük sol tasarımları nasıl tarihsel süreklilikten kopuş çabası olarak yargılıyorsa, sürekliliği tehlikeye düşürecek şekilde geriye dönüşü savunan tasarımlar karşı-sında da benzer bir eleştirelilik geliştirebilmektedir. Muhafazakâr, tarih-sel süreklilik olarak değişimi içine sindirebilecek bir düzen anlayışına sahiptir; ancak önemli olan bu süreklilik algısının kırılmaya uğratılma-masıdır. Yani değişim "mutedil" olmalı, tanıdık referanslarla yapılmalı ve düzeni "aşırı" ölçülerde zorlamamalıdır (Taşkın, 2003: 187).

Muhafazakar düşüncenin duayeni Burke, değişimi şu sözleriyle özetler:

[...]Hepimiz, değişim kanununa boyun eğmek durumundayız. Değişim kanunu, tabiatın en güçlü kanunudur, belki de tabiatın varlığını devam et-tirmesinin aracıdır. Bu yasa içinde bizim yapabileceğimiz, insan aklının ya-pabileceği tek şey, değişimin hissedilmeyecek şekilde, derece derece ger-çekleşmesini sağlamak olabilir. Bu şekilde değişimden beklenen yararlar, dönüşümün sakıncaları yaşanmaksızın elde edilebilir... Muhafazakârların değişim karşısındaki bu tavrı, onları kendileriyle özdeşleştirilen gericiler-den ayırmaktadır (Akt: Akıncı, 2012: 81-82).

Siyaset bilimcisi Clinton Rossiter'e göre, "muhafazakâr, 'pratik adam' diyebileceğimiz bir insandır; arzulananlardan çok mümkün olanla, soyut olandan çok gerçekle, umut ve temenniden çok olgu ve hal ile ilgilidir" (Akt: Özipek, 2011: 117). Meriç, muhafazakârlığın ilmihalini yazarcasına, soyut ve analitik olan karşısında somut, doğal, bütün ve mutlak olanı arar. Hümanizmi reddedişi, onda "mücerrede [soyuta] bağlanış" zaafını görmesindedir. Onun davasının müşkülü şudur ki, özlediği somut-luğu, doğallığı, bütünlüğü, mutlaklığı, diyelim "irfan" ve "umran"ı tem-

sil iddiasındaki hazır, müşahhas [somut] modeller, tasarımlar, girişimler karşısında mesafeli, güvensizdir veya daha çok kayıtsız gibidir; mücerred bir arayıştır (Bora, 2008: 75).

Yerlilik mefhumu, bir düşünsel içeriği veya üslubu değil, ideolojik bir tavrı belirler (Akt: Bora, 2003: 445). Meriç’in muhafazakâr işlevlerinden birisi de yerlilik endişesini sembolize edişidir. İsmet Özel’in deyişiyle: “Cemil Meriç’in öncü vasfı, bu topraklarda yaşayan insanın keşfi yolunda çok önemli ipuçlarına cesaret ve olgunlukla eğilmiş olmasıdır... Meriç, Yahya Kemal’in deyişiyle “kendimizin, kendilerimizin” keşfini ilham etmiştir” (Akt: Bora, 2010: 179).

Hiç kuşkusuz ki Cemil Meriç de bir hakikat arayıcısıydı; o da kendi hakikatini kendi tarihinde, kendi toplumunda, kendi değerlerinde bulmak istedi (Cündioğlu, 2010: 276). Kısaca Cemil Meriç, kendi tarihine ve kültürüne yabancılaşmadan, Doğuyu da Batıyı da tanıyarak, kendi köklerimizden beslenerek ilim ve irfan üretme konusunda genç nesillere paha biçilmez bir entellektüel miras bırakmış, mümtaz bir şahsiyettir. ▽

KAYNAKÇA

- AKÇA, Ümit. Cemil Meriç’te Din Düşüncesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:1, ss. 1-22.
- AKINCI, Mehmet (2012). Türk Muhafazakârlığı Çok Partili Hayattan 12 Eylül’e, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- AKKAŞ, Hasan Hüseyin (2003). Muhafazakâr Siyasi Düşünce Kavramı Üzerine, Sosyal Bilimler Dergisi, ss. 241-254.
- ARMAĞAN, Mustafa (2010). Cemil Meriç’in Dünyası Seçme Metinler, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ARMAĞAN, Mustafa (2008). Cemil Meriç’e Kuşbakışı, Editör Murat Yılmaz, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 41-45.
- ATAY, Tayfun (2003). Gelenekçilikle Karşı- Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk ‘Gelenekçi Muhafazakârlığı’, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce V. Muhafazakârlık, İstanbul, ss. 154-178.
- AYDIN, Mustafa (2010). Bir Dünyanın Eşiğinde Cemil Meriç, Hece Dergisi, Ankara, ss. 320-331.
- AYDOĞDU, Cengiz (2008).Ufukların Muhasibi; “Bu Ülke” nin Cemil Meriç’i, Edit: Murat Yılmaz, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss.265-271.
- BAĞRIAÇIK, Turgut. Yalnız ve Dürüst Bir Fikir İşçisi: Cemil Meriç. <http://www.eraykitap.com/anamenu/tarih/biyografi/cemil%20meric.htm>

- BENETON, Philippe (2011). Muhafazakârlık, Çev: Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BEYAZYÜZ, Murat ve GÖKA, Erol (2008). Kronolojik Bir Biyografi Yerine Psikobi-yografi, Editör Murat Yılmaz, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 125-146.
- BOLAY, Süleyman Hayri (2010). Cemil Meriç'in Çağdaş Düşünce Hayatımızdaki Yeri, Hece Dergisi, Ankara, ss. 120-127.
- BORA, Tanıl (2003). Cemil Meriç, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Modern Tür-kiye'de Siyasi Düşünce V. Muhafazakârlık, İstanbul, ss. 516-533.
- BORA, Tanıl (2003). Muhafazakâr Yerlilik Söylemi, Edit: Tanıl Bora, Murat Gülte-kingil, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce V. Muhafazakârlık, İstanbul, ss. 445- 459.
- BORA, Tanıl (2008). Cemil Meriç: "Düşman Dünya" ve "Kelimeler", Editör Murat Yılmaz, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 69-75.
- BORA, Tanıl (2010). Cemil Meriç: Tutarsızlığın Verimi, Hece Dergisi, Ankara, ss. 179-190.
- CANATAN, Kadir (2010). Bir Medeniyet Araştırmacısı ve Tasarımcısı Olarak Cemil Meriç'in Medeniyet Perspektifi, Hece Dergisi, Ankara, ss. 43-56.
- CANGIZBAY, Kadir (2003). Cemil Meriç Üzerine, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekin-gil, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce V. Muhafazakârlık, İstanbul, ss. 533-538.
- CÜNDİOĞLU, Düccane (2010). Bir Mabed İşçisi: Cemil Meriç, Kapı Yayınları, İstan-bul.
- ÇİĞDEM, Ahmet (2003). Muhafazakârlık Sunuş, Edit: Edit: Tanıl Bora, Murat Gülte-kingil, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce V. Muhafazakârlık, İstanbul, ss. 13-19.
- DUMAN, Fatih (2004). Edmund Burke- Muhafazakârlık, Aydınlanma ve Siyaset, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Ankara, ss.31-53.
- DUMAN, Fatih (2008). Saint- Simon İlk Sosyolog, İlk Sosyalist, Edit: Murat Yılmaz, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 291-296.
- DURAL, A. Baran (2004). Muhafazakârlığın Tarihsel Gelişimi ve Muhafazakâr Söy-lem, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Ankara, ss. 121-133.
- EMRE, Akif (2010). Öteki Seyyare Ne Yöne Düşer? , Hece Dergisi, Ankara, ss. 29-33.
- EROL, Murat (2010). Cemil Meriç'in Sosyolojik Kaderi, Hece Dergisi, Ankara, ss. 149-162.
- FEDAYİ, Cemal (2008). Cemil Meriç'in Olgunluk Eseri: Kültürden İrfana, Edit: Mu-rat Yılmaz, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 273-277.
- FİDAN, Ali (2009). Cemil Meriç'e Göre Toplumlarda Dini Hayat, Rize Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yayım-lanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- HALMAN, Talat S. (2010). Mer-İç-Sellik, Hece Dergisi, Ankara, ss. 423-424.
- LAÇİNER, Ömer (2003). Muhafazakârlaşan Sosyalizm, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce V. Muhafazakârlık, İstanbul, ss. 662-675.
- MERİÇ, Cemil (1981). Bir Facianın Hikayesi, Umran Yayınları.
- MERİÇ, Cemil (2010). Sosyoloji Notları ve Konferanslar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (2011a). Saint- Simon İlk Sosyolog, İlk Sosyalist, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (2011b). Umrandan Uygarlığa, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (2011c). Jurnal I, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (2012a). Jurnal II, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (2012b). Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (2012c). Mağaradakiler, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Cemil (2012d). Işık Doğudan Gelir, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MERİÇ, Mahmut Ali (2008). Entelektüel Bir Otobiyografi, Edit: Murat Yılmaz, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 11-18.
- MERİÇ, Ümit (2009). Babam Cemil Meriç, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MERT, Necati (2010). Cemil Meriç ve Düşünce Dünyası, Hece Dergisi, Ankara, ss. 34-42.
- ÖZ, Asım (2010). Bir Birikimin ve Konumlanışın Denemelerinde Görme Biçimleri, Hece Dergisi, ss. 349-359.
- ÖZDEMİR, Hüseyin (2003). Batı Medeniyeti ve Cemil Meriç, Köprü Fikir Dergisi, Sayı:81.
- ÖZİPEK, Bekir Berat (2003). Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce V. Muhafazakârlık, İstanbul, ss. 66-91.
- ÖZİPEK, Bekir Berat (2011). Muhafazakârlık Akıl, Toplum, Siyaset, Timaş Yayınları, İstanbul.
- SAFİ, İsmail (2005). Türkiye’de Muhafazakârlığın Düşünsel- Siyasal Temelleri ve ‘Muhafazakâr Demokrat’ Kimlik Arayışları, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- SAĞLAM, Serdar (2013). Türk Sosyologları, Mümtaz Turhan ve Cemil Meriç, Anadolu Üniversitesi Yayını no:2915, Açık Öğretim Fakültesi Yayını No:1872, Eskişehir.
- SAĞLIK, Şaban (2010). Cemil Meriç Düşüncesinin Anahtar Kavramları, Hece Dergisi, Ankara, ss. 254-281.
- TAŞ, Kemaleddin (2001). Cemil Meriç’in Sosyoloji Anlayışı, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:6, ss.118-130.

- TAŞKIN, Yüksel (2003). Reaksiyonerlik: Muhafazakârlığın Usulanmaz Çocuğu, Edit: Tanıl Bora, Murat Gültekingil, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce V. Muhafazakârlık, İstanbul, ss. 187-215.
- TOSUN, Necip (2010). Cemil Meriç’in Çağdaş Düşünür ve Sanatçılara Bakışı, Hece Dergisi, Ankara, ss. 169-178.
- YARDIM, Mehmet Nuri (2008). Fikir Namusuna Sahip Soylu Bir Aydın: Cemil Meriç, Edit: Murat Yılmaz, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, ss. 117-122.
- YILDIRMAZ, Sinan (2003). Muhafazakârlık, Türk Muhafazakârlığı ve Peyami Safa Üzerine, Journal of Historical Studies, 1, ss. 9-18.
- YILMAZ, Murat (2004). “Muhafazakâr Demokrat” Bir Politikanın Temel Özellikleri Neler Olabilir? , Muhafazakâr Düşünce Dergisi, Ankara, ss.143-147.

